

имости в определенной мере позволяет нейтрализовать отдельные «пробелы» в статистической базе, но в целом не «закрывает все брешы», которые возникают из-за ее несовершенства и неполноты.

Литература

1. Минакир П. А. Экономическая интеграция: региональный аспект // Регион: экономика и социология. — 2004. — № 1. — С. 18–135.
2. Лексин В. Феномен конкурентоспособности регионов в условиях глобальной экономики // Российский экономический журнал. — 2005. — № 4. — С. 86–91.
3. Портер М. Э. Конкуренция: Пер. с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. — 496 с.
4. Миргородская Е. О. Конкурентоспособность как интегральное свойство рыночной системы хозяй-

ствования // Философия хозяйства. — 2005. — № 4. — С. 203–212.

5. Статистичний щорічник України за 2001 рік / За ред. О. Г. Осауленка. — К.: Консультант, 2002. — 625 с.

6. Статистичний щорічник України за 2002 рік / За ред. О. Г. Осауленка. — К.: Консультант, 2003. — 662 с.

7. Статистичний щорічник України за 2003 рік / За ред. О. Г. Осауленка. — К.: Консультант, 2004. — 615 с.

8. Статистичний щорічник України за 2004 рік / За ред. О. Г. Осауленка. — К.: Консультант, 2004. — 591 с.

9. Статистичний щорічник України за 2005 рік / За ред. О. Г. Осауленка. — К.: Консультант, 2006. — 575 с.

Представлена в редакцію 16.10.2007 г.

УДК 338.484

Б.Т. Кліяненко,

*д-р екон. наук,
директор*

Р.О. Кратінов,

провідний економіст

*Луганська філія Інституту економіко-
правових досліджень НАН України*

ВПЛИВ РІВНЯ І ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

(Продовження. Початок у попередньому номері)

2. Дослідження щільності зв'язку між рівнем і якістю життя населення та розвитком туризму в регіонах України.

Для виявлення ступеню впливу складових «індексу людського розвитку» на розвиток туризму скористаємось методом рангової кореляції [1, с. 388], враховуючи, що і згадана вище методика розрахунку ІЛРР, і щорічні дані Держтурадміністрації про стан і розвиток туризму в регіонах України надають інформацію по регіонам в ранжованому вигляді. Але при необхідності й наявності натуральних показників процес їх ранжування не викликає труднощів.

Основною передумовою застосування кореляційного аналізу є необхідність підпорядкування сукупності значень всіх факторних і результативних ознак k -мірному нормальному закону розподілу. Якщо обсяг досліджуваної сукупності не великий ($n < 50$), то закон розподілу вихідних даних визна-

чається за допомогою візуального аналізу поля кореляції. Якщо в розташуванні точок у цьому полі спостерігається лінійна тенденція, то можна зробити припущення про нормальний розподіл вихідних даних [1, с. 330]. Такий аналіз було зроблено для усіх пар результативних і факторних ознак.

На рис. 1 та рис. 2, як приклади, наведені кореляційні поля в координатах «матеріальний добробут» — «розвиток туризму», та «умови проживання» — «розвиток туризму», звідки можна зробити висновок про лінійний тренд між цими залежностями і можливість використання в дослідженнях методів кореляційного аналізу.

У табл. 1 наведено компоненти, на яких базується зведений індекс людського розвитку в регіонах України у 2003 р. [2, с. 68], і які в дослідженні прийняті як факторні ознаки R_x . Крім того, для вивчення впливу на розвиток туризму загального ста-

© Б.Т. Кліяненко, Р.О. Кратінов, 2007

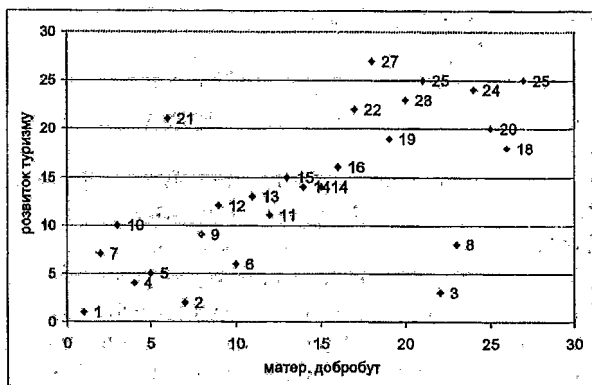

Рис. 1. Кореляційне поле «матеріальний добробут» — «розвиток туризму»

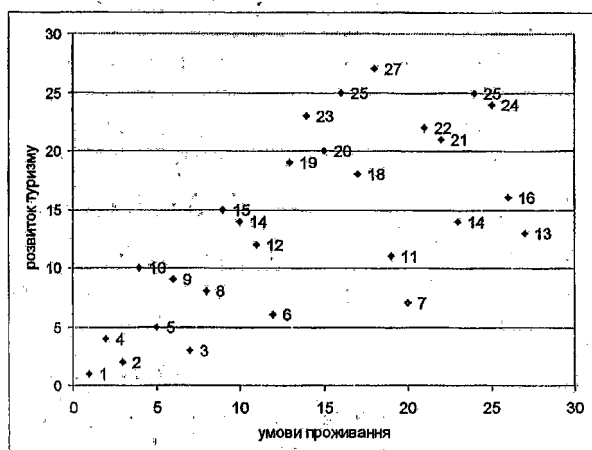

Рис. 2. Кореляційне поле «умови проживання» — «розвиток туризму»

ну економіки регіону до складу факторних ознак також включені два відповідних показники:

рівень економічного розвитку регіону, розрахований як сума обсягу промислового виробництва та витрат на реалізацію продукції в усіх галузях виробництва товарів і послуг;

додана вартість, яка отримана в регіоні на усі вироблені товари і послуги [3, с. 66].

У якості результативних ознак R_i обрані: зведений ранг розвитку туризму в регіоні;

обсяг туристичних послуг;

загальна кількість обслужованих туристів, яка

відображає рівень попиту в туризмі;

платежі до бюджету суб'єктами туристичної діяльності.

Значення усіх результативних ознак отримані з «Основних показників суб'єктів туристичної діяльності України за 2003 рік (ф. № 1 ТУР)» [4, с. 27] і розміщені в табл. 2.

Коефіцієнт рангової кореляції розраховувався за методом Спірмена по формулі:

Таблиця 1. Ранги компонентів індексу людського розвитку в регіонах України

Регіони	Матеріальний добробут	Розвиток ринку праці	Фінансування людського розвитку	Стан і охорона здоров'я	Екологічна ситуація	Умови проживання	Рівень освіти	Соціальне середовище	Демографічний розвиток	Індекс людського регіонального розвитку	Рівень економічного розвитку	Додана вартість
Автономна Республіка Крим	7	5	3	19	4	3	19	13	15	5	12	27
Вінницька	17	3	19	14	19	21	16	8	8	11	27	12
Волинська	14	27	22	12	2	23	23	7	12	19	13	24
Дніпропетровська	3	13	5	13	25	4	9	26	18	16	3	3
Донецька	2	8	6	26	26	20	26	20	25	27	2	2
Житомирська	27	20	21	3	15	24	11	10	19	21	18	19
Закарпатська	12	1	23	6	10	19	25	1	13	3	23	22
Запорізька	5	23	4	16	22	5	13	25	22	20	7	7
Івано-Франківська	11	22	26	2	24	27	21	4	6	15	14	13
Київська	13	9	11	27	7	9	8	12	11	9	8	10
Кіровоградська	19	14	17	1	18	13	18	19	24	17	22	21
Луганська	6	17	13	20	23	22	27	27	27	26	4	8
Львівська	10	21	24	10	16	12	15	5	4	6	6	6
Миколаївська	9	25	9	18	20	11	17	24	20	24	11	14
Одеська	22	4	14	25	21	7	10	22	23	22	8	5
Полтавська	15	7	8	22	3	10	4	11	14	7	10	9
Рівненська	24	12	18	5	14	25	14	6	10	13	21	20
Сумська	18	16	12	15	13	18	24	14	21	23	16	15
Тернопільська	26	11	27	11	1	17	20	2	3	8	23	25
Харківська	8	18	7	8	12	6	5	16	9	4	5	4
Херсонська	23	19	10	24	9	8	12	21	26	25	20	23
Хмельницька	25	24	16	4	5	15	6	15	7	10	19	16
Черкаська	20	26	15	7	6	14	3	9	16	14	15	18
Чернівецька	16	15	25	9	8	26	22	3	5	12	25	26
Чернігівська	21	10	20	21	11	16	7	17	17	18	17	17
м. Київ	1	2	1	17	27	1	18	1	1	1	1	1
м. Севастополь	4	6	2	23	17	2	2	23	2	2	26	27

Таблиця 2. Показники (ранги) розвитку туризму в регіонах України у 2003 р.

Регіон	Розвиток туризму	Обсяг послуг	Загальна кількість обслужованих туристів	Платежі в бюджет суб'єктами тур. діяльності
АР Крим	2	2	2	2
Вінницька	22	22	24	21
Волинська	14	19	15	18
Дніпропетровська	10	7	9	11
Донецька	7	6	6	7
Житомирська	25	25	26	26
Закарпатська	11	12	11	12
Запорізька	5	5	5	4
Івано-Франківська	13	16	16	16
Київська	15	15	19	19
Кіровоградська	19	18	18	20
Луганська	21	20	21	24
Львівська	6	8	7	6
Миколаївська	12	11	12	8
Одеська	3	3	3	3
Полтавська	14	14	13	14
Рівненська	24	24	22	25
Сумська	27	26	27	27
Тернопільська	18	21	17	15
Харківська	9	9	8	9
Херсонська	8	10	10	10
Хмельницька	20	17	20	22
Черкаська	23	23	23	23
Чернівецька	16	13	14	17
Чернігівська	25	27	25	13
Київ	1	1	1	1
Севастополь	4	4	4	5

$$\rho_{xy} = 1 - \frac{6 \sum d_i^2}{n(n^2 - 1)}$$

де d_i^2 — квадрат розбіжності рангів;

n – число пар рангів, або число спостережень.

Результати розрахунку представлені в табл. 3, в якій наведено компоненти, які мають сильну ($\rho_{xy} > 0,7$), помірну ($\rho_{xy} = 0,5...0,7$) щільність зв'язку з усіма результативними ознаками та середню ($\rho_{xy} = 0,3...0,5$) щільність зв'язку хоча б з однією результативною ознакою. Останнє стосується компонентів «соціальне середовище» ($\rho_{xy} = -0,39$). Факторні ознаки надані в табл. 3 в убутному порядку згідно зі зменшенням коефіцієнтів кореляції, що віддзеркалює ієрархію їх значимості.

Таблиця 3. Коефіцієнти кореляції між факторними та результативними ознаками

Результативні ознаки R_y	Рівень розвитку туризму	Обсяг туристич- них послуг	Загальна кількість обслуго- ваних туристів	Платежі в бюджет
Факторні ознаки R_x				
Сильна щільність зв'язку				
Умови проживання	0,67	0,70	0,67	0,70
Помірна щільність зв'язку				
Матеріальний добробут	0,64	0,67	0,64	0,58
Фінансування людського розвитку	0,53	0,61	0,54	0,50
Середня щільність зв'язку				
Рівень економічного розвитку	0,45	0,46	0,44	0,41
Стан охорони здоров'я	-0,39	-0,40	-0,37	-0,46
Соціальна середа	-0,22	-0,39	-0,32	-0,34
Слаба щільність зв'язку				
Розвиток ринку праці	0,28	0,29	0,29	0,32
Екологічна ситуація	-0,27	-0,34	-0,27	-0,28
Індекс людського регіонального розвитку	0,29	0,27	0,29	0,26
Додана вартість	0,24	0,29	0,22	0,24
Рівень освіти	0,17	0,19	0,15	0,22
Демографічний розвиток	0,12	0,07	0,11	0,10

Відповідно до результатів проведеного дослідження, найбільш сильний зв'язок показників розвитку туризму спостерігається з факторною ознакою «умови проживання», з коефіцієнтами рангової кореляції 0,67–0,70. Трохи нижчий – «матеріальний добробут» – з коефіцієнтами рангової кореляції 0,58–0,67. Обертає на себе увагу помірний зв'язок з результативними ознаками такої компоненти, як «фінансування людського розвитку» з коефіцієнтами рангової кореляції 0,50–0,61.

Щільність зв'язку загального рівня економічної ефективності з розвитком туризму в регіонах оцінюється як середня, оскільки коефіцієнт кореляції хоч і наближається до помірних значень, але все ж не перевищує 0,46 і для усіх пар ознак є статистично значимим. Кореляційний зв'язок показників розвитку туризму з «доданою вартістю», отриманою в регіонах, оцінюється як слабкий. Ці статистичні оцінки є дещо передбаченими, якщо врахувати той факт, що питома вага галузі туризму в економіці України ще не велика.

Значимість коефіцієнтів рангової кореляції перевірялась на основі t -критерію Стюдента. Розрахункове значення критерію визначається за формулою:

$$t_p = \rho_{xy} \sqrt{\frac{n-2}{1-\rho_{xy}^2}}$$

Для проведеного дослідження критичне значення t -критерію Стюдента при заданій значимості $\alpha = 0,05$ і $k = n - 2 = 25$ становить $t_{кр} = 2,06$ [1, с. 587]. Відомо, що значення коефіцієнта кореляції є статистично істотним, якщо $t > t_{кр}$. Усі дані табл. 3, які розміщені в комірках, позначених контуром, відповідають цій вимозі. Отже, істотність зв'язку для згаданих факторних і результативних ознак доведена з імовірністю 0,95.

У табл. 3 також наведено результати розрахунку коефіцієнтів кореляції, які свідчать про слабкий зв'язок між факторними і результативними ознаками ($\rho_{xy} < 0,3$) і по t -критерію Стюдента для заданої імовірності не є статистично значимими. До цієї групи відносяться компоненти: «розвиток ринку праці», «екологічна ситуація», «рівень освіти», «демографічний розвиток», «додана вартість». Перелічені компоненти, обчислені за методикою [5], в досліджуваному часовому просторі не мають суттєвого впливу на загальні показники розвитку туризму.

Як показують розрахунки, для частини факторних ознак, – «становище та охорона здоров'я», «екологічна ситуація», та «соціальне середовище» – коефіцієнт рангової кореляції має стійке негативне значення. Це свідчить про зворотній кореляційний зв'язок, коли зріст факторної ознаки викликає зменшення результативного. Для перелічених факторів це є лише формальний, математичний, а не логічний результат, який потребує роз'яснення. Справа полягає у тому, що показники високого розвитку туризму належать, як за правило, за винятком АР Крим, містам і регіонам України з високим рівнем промислового виробництва, таким як м. Київ, м. Севастополь, Одеський, Запорізький, Дніпропетровський та іншим областям, де існує значне забруднення навколишнього простору небезпечними відходами виробництва, високі рівні захворювання і смертності населення через слабкий стан системи охорони здоров'я та соціальні негаразди. Це також підкреслює існування певної суспільно-економічної проблеми, суть якої полягає у тому, що існуючі принципи хазайнування недосконалі з погляду на те, що високий рівень промислово-економічного розвитку регіонів не поліпшує, а перешкоджає досягненню населенням кращих соціальних здобутків.

Щільність зв'язку інтегрального показника, тобто безпосередньо ІІРР, з результативними ознаками наближається до середньої – коефіцієнт кореляції складає величину 0,26–0,29. Нижче значення для інтегрального показника ρ_{xy} в порівнянні з ком-

понентними пояснюється складністю взаємодії факторних ознак і, насамперед, зіткненням процесів з позитивною і негативною кореляцією.

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити наступні висновки.

1. У сучасній економічній теорії і практиці показники рівень і якість життя використовуються як інтегральні оцінки з метою порівняння соціально-економічного розвитку певних територій. Структура, компонентний склад, методика обрахунку цих показників може змінюватися в залежності від цілей та умов застосування — на міжнародному, регіональному та інших рівнях.

2. Найбільше визнання в останні роки для оцінки рівня і якості життя населення на регіональному рівні отримав «індекс людського регіонального розвитку» (ІЛРР), запропонований при підтримці ПРООН. Встановлена відповідність компонентного складу цього показника чинникам попиту і розвитку туризму. Завдяки його використанню значно розширюється інформаційна база, а показники рівня і якості життя, як чинник розвитку туризму, набувають кількісну характеристику.

3. Аналіз базових компонентів ІЛРР дає підстави розглядати їх як зовнішні фактори впливу на попит і розвиток туризму, які обумовлюють можливості належного використання ресурсного туристсько-рекреаційного потенціалу для підвищення добробуту населення і покращення соціально-гуманітарних умов його мешкання.

4. За допомогою кореляційного аналізу доведено: на розвиток туризму і попит в туризмі значною мірою (щільність зв'язку близько 0,70) впливають умови проживання населення та його матеріальне забезпечення.

помірна щільність зв'язку результативних ознак, якими характеризується галузь туризму, спостерігається з компонентою «фінансування чоловічого розвитку»;

середня щільність зв'язку спостерігається між показниками розвитку туризму та рівнем економі-

чного розвитку регіону і станом охорони здоров'я, між обсягом туристичних послуг і параметрами соціальної середовища.

5. Теоретичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні поширення використання ІЛРР та його компонентів як засобів кількісної характеристики чинників «рівень і якість життя» для аналізу ринкових процесів у туристичній сфері. Крім того, в результаті дослідження фактично визначена група суттєвих факторів зовнішньої середовища та ієрархія їх значимості, що може бути використано при побудові моделей регіонального розвитку туризму.

6. Одержані результати мають практичну цінність з огляду їх використання центральними, особливо регіональними органами влади, при розробці програм соціально-економічного розвитку та програм розвитку туристично-рекреаційної сфери. Саме на регіональному рівні значною мірою вирішуються питання матеріального добробуту, умов проживання населення та фінансування людського розвитку.

Література

1. Теория статистики: Учебник / Р.А. Шмойлова, В.Г. Минашкин, Н.А. Садовникова, Е.Б. Шувалова; Под ред. Р.А. Шмойловой. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 656 с.
2. Котельников В.Д. К вопросу о критерии эффективности регионального развития: Сб. науч. тр. ДонНТУ. Серия: Экономическая. Выпуск 100-1. — Донецк, 2005. — С. 63–69.
3. Статистичний щорічник України за 2003 рік. — К.: Вид-во «Консультант», 2003. — 664 с.
4. Статистичний бюлетень «Туризм в Україні» 2003. — К.: Державна туристична адміністрація України, 2004. — 40 с.
5. Методика вимірювання людського розвитку регіонів України / Держкомстат України, Рада по вивченню продуктивних сил НАН України, 2001. — 32 с.

Подано до редакції 15.08.2007 р.